

УДК 37.013:069.12

Дудар О.В.,

доцент кафедри методики суспільно-гуманітарної освіти
та виховання Інституту післядипломної педагогічної освіти
Київського університету імені Бориса Грінченка,
кандидат історичних наук

АКТУАЛЬНІСТЬ І ПЕРСПЕКТИВИ МУЗЕЙНОЇ ПЕДАГОГІКИ

*Стаття присвячена аналізу ситуації з використанням форм, методів і за-
собів музейної педагогіки у вітчизняному освітняньому просторі. На осно-
ві досліджень інших практиків та власного досвіду автор намагається уза-
гальнити здобутки та проблеми у цьому напрямку.*

Ключові слова: музейна педагогіка, музей, освіта, музейно-педагогічний
діалог.

Музейна педагогіка поступово розширює коло прихильників та практиків серед освітян в Україні. Але цей процес проходить повільно і з мінімальним ефектом, оскільки відсутня система визначення, розвитку і впровадження музейної педагогіки у вітчизняний навчально-виховний простір.

Аналізуючи матеріали як наукового, так і публіцистичного характеру, можна виокремити певні особливості формування уявлень про музейну педагогіку. Описуючи досвід Німеччини як «першовідкривача», Тетяна Гончаренко зазначає, що це наука, яка «займається вивченням особливостей сприйняття людиною інформації...» [1] та шукає найкращі способи її передачі. Проте у Західній Європі подібний напрямок роботи називають радше «музейні комунікації». Подібні розбіжності виникають серед широкого кола авторів, які розробляли певні аспекти розвитку музейної педагогіки. Це Л. Гайда, Т. Белофастова, П. Бурдейний, Л. Гайда, Н. Ганусенко, О. Караманов, М. Костриця, І. Ласкій, П. Луньов, О. Ляпін, Л. Масол, Т. Мацейко, І. Медведєва, В. Обозний, Ю. Омельченко, Ю. Павленко, І. Ткаченко, І. Пантелеїчук, Є. Пасічник, І. Прус, О. Рокицька, І. Самсакова, В. Снагощенко, М. Струнка, О. Топилко, Я. Треф'як, М. Трошина та інші. Проте кожен з дослідників зазвичай обмежується описом і вивченням конкретних локальних можливостей реалізації музейних акцій, заходів та проектів різного формату.

Відповідно нині окрім фахівці вивчають конкретний досвід, аналізують можливості місцевих музеїв та намагаються залучити методики, менторську підтримку та новітні форми роботи з інших країн Європи.

Розвитку музейної педагогіки сприяли певні історичні передумови. Це і потреба актуалізувати співпрацю музеїв та освітніх закладів, криза класичної музейної концепції, зацікавленість суспільства у збереженні культурної спадщини.

Першою країною в світі, яка визнала професію «музейний педагог», стали Сполучені Штати Америки. Там фахівців відповідного рівня готують у трьох вищих навчальних закладах — в Університеті ім. Дж. Вашингтона у Вашингтоні, у Бенк Стріт Коледжі в Нью-Йорку, в Каліфорнійському університеті Лос-Анджелесу.

Київський університет імені Бориса Грінченка вивчає і апробує різноманітні форми музейної педагогіки відповідно до можливостей та інтересів студентів, викладачів, слухачів курсів підвищення кваліфікації. Відповідно до Програми розвитку Інституту післядипломної педагогічної освіти Київського університету імені Бориса Грінченка на 2011–2015 рр. розвиток музейної педагогіки та впровадження її елементів у навчально-виховний процес ДНЗ і ЗНЗ став одним із перспективних напрямків дослідження, оскільки застосування новітніх методів і форм роботи у форматі «школа — музей» дає відчутні результати в процесі формування знань і вмінь школярів, в їхньому патріотичному та естетичному вихованні.

Упродовж останніх років працівниками Інституту було організовано й проведено низку семінарів на базі столичних професійних музеїв, шкільних музеїв та музеїв при ДНЗ, а також семінарів за активної участі працівників фахових та самодіяльних музеїв. Здобутий досвід дав можливість визначити й систематизувати фахові проблеми, наявні в музейній педагогіці на сучасному етапі її розвитку, а також сформулювати спричинені такими проблемами наслідки.

Наявні проблеми	Наслідки
Недостатня поінформованість педагогів щодо можливостей музейної педагогіки та особливостей її застосування в навчально-виховному процесі	Нехтування педагогами навчально-виховними можливостями професійних музеїв України, зокрема музеїв установ Києва, необізнаність із зasadами музейної педагогіки, відсутність відповідних знань і досвіду
Відсутність методичних рекомендацій щодо застосування музейної педагогіки, програм фахультативних курсів та гуртків відповідної тематики, методичних розробок фахультативних та гурткових занять, ділових ігор, квестів (у т.ч. для дітей з особливими потребами)	Несформованість умінь педагогів застосовувати технології, методи та прийоми музейної педагогіки з метою виховання патріотизму, формування естетичних та етичних поглядів вихованців ДНЗ та учнів ЗНЗ
Необізнаність педагогів із зasadами музеєзнавства, організації музейного середовища, використання освітніх аспектів музейної комунікації	Допущення численних помилок при створенні шкільних самодіяльних музеїв та музеїв при ДНЗ, що стає на заваді повноцінному використанню освітніх і виховних можливостей музейної педагогіки
Відсутність активних партнерських стосунків між навчальними закладами та професійними і самодіяльними музеями. Нескоординованість їхньої співпраці, яка б орієнтувала музей розробляти екскурсії, лекції, конференції з урахуванням шкільної програми. Відсутність єдиного ресурсу інформації про потенціал виставкових фондів, їхню тематику, зв'язок із навчальними програмами, виховні заходи, які проводяться музеями	Спонтанність екскурсій до музеїв та виставок, неузгодженість змісту музейних експозицій та екскурсій зі змістом та вимогами навчальних програм, наслідком чого є низький рівень ефективності ознакомлення вихованців ДНЗ та школярів з експонатами музеїв, зокрема не сформованість у них належного ставлення до надбань світової та вітчизняної культури; низький рівень розвитку творчих здібностей

На новому етапі розвитку Інституту для розвитку та впровадження в практичну діяльність педагогів музейної педагогіки визначено такі цілі та заходи:

Цілі	Завдання	Заходи
Розробити навчальні програми факультативних курсів та гуртків відповідної тематики, створити збірники методичних розробок уроків з різних предметів із застосуванням елементів музейної педагогіки	Поінформувати педагогічну громадськість столиці про можливості та завдання музейної педагогіки, її засади та особливості застосування в навчально-виховному процесі	Організувати й провести науково-методичні конференції, науково-практичні семінари та майстер-класи для педагогів ДНЗ та ЗНЗ відповідної тематики. Організувати обговорення питань застосування музейної педагогіки у навчально-виховному процесі ДНЗ та ЗНЗ на сторінках фахових педагогічних видань та на веб-стайтах працівників Інституту
	Створити методичні рекомендації, програми факультативних курсів та гуртків відповідної тематики, методичні розробки факультативних та гурткових занять, ділових ігор, квестів (у т.ч. для дітей з особливими потребами)	Ознайомлювати педагогів ДНЗ та ЗНЗ столиці з методичними матеріалами на курсах підвищення кваліфікації. Організувати конкурс на кращу методичну розробку навчального/виховного заходу в музеї
	Вивчити та узагальнити перспективний досвід упровадження в навчальний процес елементів музейної педагогіки	Організувати відвідування педагогами столиці відкритих уроків (занять) із застосуванням елементів музейної педагогіки, провести майстер-класи педагогів — авторів перспективного досвіду застосування елементів музейної педагогіки. Організувати й провести низку відкритих навчально-виховних заходів на базі професійних музеїв столиці та самодіяльних музеїв ДНЗ та ЗНЗ для педагогів міста

Експозиція музею Бориса Грінченка не лише знайомить відвідувачів з біографією видатного українця. Педагоги Києва отримують актуальну й цікаву інформацію про внесок Бориса Грінченка в українську справу та особливості розвитку національного руху в Україні в XIX — на початку XX ст. Цікаві матеріали можна використати в організації виховної роботи з учнями, оскільки проблема збереження культурної спадщини, вивчення історії рідного міста є важливими освітянськими завданнями.

Якщо донедавна основним завданням музею вважалося забезпечення інформаційно-пізнавальний діяльності, то у сучасних умовах усе більше уваги приділяють налагодженню ефективного діалогу з відвідувачами. Необхідно активізовувати продуктивну взаємодію музею з освітніми закладами різного рівня, хоча педагоги здебільшого сприймають співпрацю з музеєм пасивно традиційно, наприклад, як звичайну екскурсію. Це свідчить про необхідність модернізації не лише роботи музею, а і підготовки вчителя, здатного нестандартно мислити, ефективно моделювати навчальне середовище засобами музейної педагогіки з метою підвищення рівня засвоєння та інтеграції знань з різних галузей своїми учнями.

«Нове бачення» ролі музеїв передбачає організацію співпраці, яка позитивно вплине на розвиток підростаючого покоління. Важливо аби відбувалося зростання рівня компетентності відвідувачів та розуміння цінності музеїв у світі, у межах численних громад та спільнот. Музей має сприйматися не лише як місце збереження традиційних культурних цінностей, а і як середовище для якісного навчання [3].

Музейна педагогіка пропонує варіанти методів навчання і виховання з високим рівнем практичної значущості та ефективності, однак у національному освітянському просторі є проблема їх апробації, раціонального удосконалення в ході постійного практичного застосування в навчально-виховному процесі, деталізації прийомів для різних категорій відвідувачів.

У ході музейно-педагогічного діалогу з'являється можливість продемонструвати, як саме триває процес пошуку та інтерпретації інформації про кожний музейний експонат, як впливають на розуміння експонату індивідуальні особливості та властивості пам'ятки історії, як слід організовувати роботу з музейним експонатом з метою збільшення його емоційного впливу.

Музей по праву вважають унікальним засобом навчання, адже безліч унікальних експонатів дають можливість безпосередньо доторкнутися до навчального матеріалу різних напрямків. Емоційні враження

підсилюють реалізацію освітніх та виховних завдань навчального закладу, педагога.

Класичні елементи музейної педагогіки давно відомі, вони дуже широко застосовуються і в Україні — це лекції, музейні уроки, екскурсії.

Музейний урок має на меті не лише поглиблення знань відвідувача за обраною безпосередньо експозицією музею. Завдяки особливій атмосфері учасники заняття можуть по-новому оцінити своє місце у процесі збереження і розвитку культури. Але результативність такої форми роботи потребує не тільки серйозної підготовки школярів, учителя, екскурсовода, музейного педагога, а й перевірки рівня засвоєння учнями нових знань за допомогою створення механізму «зворотного зв’язку». Кінцевий результат музейного уроку називають «комунікацією, що відкладена в часі», коли вплив музею продовжує відчуватися на наступних уроках у школі [7].

У ході музейних уроків відвідувач з пасивного слухача перетворюється на активного учасника. Наприклад, Національний музей українського народного декоративного мистецтва має умови для проведення інтегративного уроку, присвяченого розвитку усного мовлення, вивченням народних традицій та формуванню практичних умінь — заняття з писанкарства. Учасники можуть самі підготувати інформацію про писанку, а представник музею за необхідності скоригує її і проведе майстер-клас з писанкарства.

Дотичною формою проведення заняття є класичний майстер-клас, який зазвичай приймає вид демонстрації виготовлення будь-якого виробу (або його фрагменту) в традиційному стилі, навчання елементам народного танцю тощо. Подібні акції часто проводяться у Національному музеї імені Івана Гончара.

Таким чином, сьогодні музейна педагогіка — це галузь діяльності, що оптимізує передачу культурного досвіду на основі міждисциплінарного та поліхудожнього підходу через педагогічний процес в умовах музейного середовища. Сучасна музейна педагогіка в Україні розвивається в руслі проблем музейної комунікації і спрямована на вирішення завдань активізації творчих здібностей особистості. Музеї приваблюють дитину, пробуджуючи її активність своєї предметністю, реальністю і унікальною конкретикою [4].

Нині українське суспільство потребує єдиної ідеологічної концепції, що спирається на ідею збереження історії. І найважливішим в цьому напрямку є залучення підростаючого покоління до діалогу зі старшими поколіннями: батьками, бабусями, дідусями, а також відомими

земляками (вченими, військовими, діячами культури та мистецтва), які залишили свій слід в історії України.

Особлива роль в організації цього спілкування належить музеям при навчальних закладах. Музейна діяльність учнівської молоді посідає особливе місце серед інших форм виховної роботи. В процесі пошукової роботи учні, з одного боку, пізнають історію рідного краю, традиції населення, з іншого — беруть безпосередню участь у державній справі охорони пам'яток історії та культури свого народу, відродженні національної та духовної спадщини.

Музей при навчальному закладі покликаний сприяти формуванню патріотизму в учнів, розширенню світогляду й вихованню пізнавальних інтересів і здібностей у пошуковій, дослідницькій та практичній діяльності. У пришкільному музеї все призначено для учнів, переважно створене їх руками під керівництвом учителя. Музейні експонати є наочними посібниками для уроків. Сама організація музею є однією з форм прояву творчої активності та ініціативи учнів і це не тільки скарбниця цінних документальних матеріалів і пам'яток історії, реліквій минулого і цінностей нашого часу, але і місце науково-педагогічної обробки зібраного матеріалу. Музей навчального закладу не відрізняється від державного музею, окрім наукової цінності колекцій та глибини наукової розробки питань [6].

Вітчизняні реалії, на жаль, не завжди дозволяють втілювати передові досягнення колег близького і далекого зарубіжжя у життя. Проте це не означає, що елементи музейної педагогіки залишаються екзотикою для більшості навчальних закладів України. Не маючи можливості регулярно відвідувати професійні музеї разом з вихованцями, педагоги намагаються організувати у власних приміщеннях особливі мистецько-освітнянські площа. Такий вид роботи має свої переваги:

- музей при освітньому закладі простіше пристосувати до програм і потреб навчання і виховання;
- відкриття такого осередку неможливе без допомоги та активної участі батьків, спільна робота з якими дозволяє педагогічному колективу краще налагодити зв'язки та ефектніше демонструвати результати навчально-виховного процесу;
- нестандартний простір розширює можливості використання нестандартних форм та методів, які позитивно впливають не лише на засвоєння матеріалу чи ставлення до нього — підростаюче покоління по-іншому сприймає елементи мистецтва, народної культури, побуту чи історичні факти;

— власний музейний простір дає можливість організовувати реалізацію сімейних проектів, різноманітних виставок, конкурсів, загалом дієвіше стимулювати творчу діяльність.

Проте поруч зі значними позитивними моментами є і деякі недоліки. По-перше, не кожен освітній заклад має можливість запросити консультанта-фахівця, який допоможе правильно оформити експозицію, підібрати матеріал та адаптувати його до вікових потреб і особливостей дітей дошкільного віку. По-друге, концентруючись на власному музейному середовищі, батьки і вихователі виключають будь-які форми співпраці з музеями професійними. Звичайно, ці недоліки можна усунути, проте їх наявність шкодить розвитку музейної педагогіки на вітчизняних теренах [5].

Отже постає питання практичного підтвердження ефективності використання елементів музейної педагогіки у роботі дошкільних навчальних закладів. Однією з можливостей перевірити на практиці реалістичність усіх перелічених нами переваг є організація експериментів. Звичайно, це непроста і кропітка справа, адже окрім звичної повсякденної діяльності необхідно проводити експериментальні дослідження аби підтвердити чи спростувати ефективність нестандартних видів роботи з дітьми. .

Таким чином, використання елементів музейної педагогіки у навчально-виховній роботі освітніх закладів є перспективним напрямком практичної діяльності та наукового дослідження. Робота у даній сфері має значні перспективи, адже залучення зарубіжного досвіду та поєднання його з апробованими методами вітчизняних педагогів дозволить інтенсифікувати навчально-виховний процес та активізує співпрацю закладів культури та освіти.

Література

1. Гайдा Л.А. Музейна педагогіка: пошук оптимальної моделі / Л.А. Гайдा // Методологічні засади історичної освіти в контексті профілізації старшої школи: матеріали Всеукраїнської науково-методичної конференції (Кіровоград, 21–22 жовтня 2010р.). — Кіровоград. Видавництво КОППО імені Василя Сухомлинського. — С. 243–249.
2. Гончарук Т. Що таке музейна педагогіка. Досвід Німеччини — [Електронний ресурс] — Режим доступу: <http://www.gurt.org.ua/blogs/Тетяна%20Гончарук/1300/>
3. Белофастова Т.Ю. Музей в культурному просторі: еволюційний підхід / Т.Ю. Белофастова // Вісник Державної академії керівних кадрів культури

- і мистецтв: Щоквартальний науковий журнал. — Видавництво «Міленіум», 2010, № 1. — С. 53–57.
4. Дзядевич Т.А. Особливості розвитку музею як соціокультурного центру / Т.А. Дзядевич // Трансформаційні процеси в сучасній українській культурі. — Київ, 2007. — С. 98–100.
5. Столяров Б.А. Музейна педагогіка. Історія, теорія, практика : Уч. посібник. — М. : Вища школа, 2004. — 216 с.
6. Терещенко М.Є. Упровадження у навчально-виховний процес засобів музейної педагогіки. — Режим доступу <http://ua.convdocs.org/docs/index-107444.html>
7. Товкач О.А. Освітні функції музейної педагогіки унавчально — виховному процесі школи / Товкач О.А., Товкач О.В. // Вісник педагогіки і психології [Електронний ресурс] : Збірник наук. праць / Педагогічний інститут Київського університету імені Бориса Грінченка, Інститут психології і соціальної педагогіки Київського університету імені Бориса Грінченка. — Випуск 9. — К., 2012. — Режим доступу до збірника : http://www.psyh.kiev.ua/_Збірник_наук._праць._-_Випуск_9

Електронні ресурси

8. http://ippo.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=2566&Itemid=10
9. http://ippo.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=2267&Itemid=41
10. http://ippo.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=2613&Itemid=41
11. http://ippo.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=1817&Itemid=103

Статья посвящена анализу ситуации с использованием форм, методов и средств музейной педагогики в отечественном образовательном пространстве. На основе исследований других практиков и собственного опыта автор пытается обобщить достижения и проблемы в этом направлении.

Ключевые слова: музейная педагогика, музей, образование, музейно-педагогический диалог.

The article is devoted to the analysis of the use of the forms, methods and means of museum pedagogy in national educational environment. The author makes an attempt to summarize on the basis of other practitioners' researches and own experience the achievements and problems in this area.

Key words: museum pedagogy, museum, education, museum and educational dialogue.